

© **І. В. Бовкун, О. Б. Супруненко, В. М. Шалобудов**
(с. Лівенське Полтавської обл.,
мм. Полтава, Дніпропетровськ)

КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКІ МОНЕТИ З ПЕРЕПРАВИ ЧЕРЕЗ МАЯЧКУ В ПООРІЛЛІ

*Про знахідки татарських монет XVI і XVIII ст. на дорозі
край переправи навпроти Лівенської фортеці у Нижньому
Пооріллі.*

Ключові слова: акче, Девлет Гірей I, Арслан Гірей II,
дорога, переправа, Лівенське, Маячка, Оріль.

Краєзнавцем І. В. Бовкуном, підприємцем з с. Лівенського Новосанжарського району Полтавської обл., впродовж двох років цілеспрямовано оглядався узвоз старого торгового шляху, відомого за місцевою назвою «Караван», що на правому березі р. Маячки – правої притоки р. Орелі, в межах правобічної нагірної частини села. Тут 2005 р. була виявлена одна з монет, знахідка якої викликала певний інтерес.

Після дощів у промоїнах, а пізніше – з використанням малопотужного металодетектора, тут зібрано 20 монет, що тяжіли до двох скупчень на відстані в 5 – 8 м. Причому монети меншого розміру знайдені на площі в 1,5 – 2,0 м² ближче до берега річки у своєрідному скупченні, а більші – дещо далі вздовж схилу узвозу, під обривом з лівого боку в канаві (рис. 1).

Вузький узвіз «Каравану» край сучасної польової дороги, що перетинає вигин берега у близькому до меридіонального напрямку, спускається з плато від сучасного с. Маячки вздовж нагірного кутка села. Загальна висота перетнутого дорогою підйому на високий берег тут не

перевищує 12 м. В основі узвіз стрімко спадає у долину річки й обривається край виступу надзаплави перед старим бродом. Через заболочене русло на лівому березі навпроти здіймається невеличкий мис, на узвишші зайнятий будівлями сучасної загальноосвітньої школи, а за ним – на північний схід – помітні розповзлі від розорювання та знищені забудовою укріплення колишньої Лівенської фортеці, відомої в складі Української лінії другої чверті XVIII ст.

З 20-ти монет, одна з яких розсипалася під час реставрації, умовно визначеними виявилися 19. Всі вони карбовані у Кримському ханстві, проте неоднорідні за своїм складом. Більшість (13 прим.) представлені зразками білонових – акче карбування хана Девлет Гірея (Герая) I, який правив у 957 – 987 роках Х. або між 1550 – 1577 рр. від Р. Х.

Неохайність карбування і довільна неакуратна форма кружечків металу не дозволяла отримати повних відбитків штемпелів. Тому на лицевих боках монет читаються лише фрагменти легенди: «Девлет Гірей [бек] Мубарек Гірей». На зворотному боці всіх монет вміщена тамга династії Гіреїв – « П », навколо якої вказане місце карбування: «Чекан Кирк Іера» і дата. З 13-ти монет дата повністю помітна лише на одній (рис. 1: 13). Вона читається «40V», тобто 957 р. Х. (1550 р.).

Однаковий поганий стан збереження монет, певною мірою втрачена вага (0,36 – 0,54 г), знахідка на дорозі поряд із бродом дозволяє припустити їх входження до одного комплексу. Це була, вірогідно, торбинка-кошель подорожного татарина-вершника з суто обіговими грошами (рис. 1: 1 – 13). Останнє підтверджується й тим, що до складу скарбів найчастіше відбиралися кращі монети.

Ще 7 монет (в т. ч. 1, що розвалилася), відмінних за розміром і стилем виконання, належали більш низькопробному сріблу – також акче – карбування кримського хана середини XVIII ст. – Арслан Гірея (Герая) II. Найвірогідніше, що ці монети випущені за першого правління хана у 1161 – 1169 рр. Х. (1748 – 1756 рр.). Дві з них мали по одному-

два отвори для підвішування, одна була обламана, всі — дуже потертий стан. Маса монет — 0,61 — 0,71 г (рис. 1: 14-19). Це вказує на тривалий час перебування в обігу.

Не дивлячись на більший розмір, техніка карбування також була поганою. Прокарбовані лише центри монет, через це легенди збереглися фрагментарно і для їх читання, як й у випадку з вище описаними, використовувалися таблиці з робіт О. Ф. Ретовського 1893, 1901, 1903 та 1905 рр. [2].

На лицевому боці проглядаються фрагменти написів: «Арслан Гірей Бен Девлей». На звороті вказане місце карбування — місто Бахчисарай і дати (котрі не збереглися на всіх монетах).

Відомо, що за указом російського уряду в середині XVIII ст. заборонялося вивозити за кордони імперії золоту та срібну монету. Тому в торговельних стосунках з Кримом використовувалися татарські білонові акче, котрі вільно оберталися у прикордонних землях [3, с. 208 — 212]. За часів правління Єлизавети Петрівни було встановлено обмінний курс, що утримувався в Запорізьких землях у межах 2 : 1, тобто, 2 акче за одну мідну копійку [1, с. 134 — 142]. Стан виявлених монет середни XVIII ст. свідчить про те, що і після скасування у 1754 р. внутрішніх митниць, татарські білонові акче ще певний час продовжували використовуватися в обігу.

Остання знахідка мала відношення до функціонування старої дороги вже за часу згортання активної оборонної діяльності на Українській лінії. Край шляху перед переправою у третій чверті XVIII ст. був, імовірно, «розтрушений» вміст кошеля чи підсумку.

Не дивлячись на те, що монети знайдені практично в одному місці, ближче до основи узвозу, одночасний їх обіг виключений надто значним «розривом» у два століття між випусками і більшою кількістю (13: 7) ранніх випусків акче.

Наразі всі знахідки передані до нумізматичної колекції Полтавського краєзнавчого музею.

Література

1. Мірущенко О. Грошовий обіг на запорізьких землях у XVIII ст. в контексті розвитку транзитної та зовнішньої торгівлі / О. Мірущенко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : зб. наук. ст. – Вип. 13. – К., 2004. – С. 134 – 142.
2. Ретовский О. Ф. К нумизматике Гиреев / О. Ф. Ретовский // Тр. Московского нумизматического общества. – М., 1901. – Т. II. – Вып. 3. – С. 240 – 308; М., 1903. – Т. III. – Вып. 1. – С. 10 – 107; М., 1905. – Т. III. – Вып. 2. – С. 186 – 340.
3. Шалобудов В. М. Східні монети, знайдені під час досліджень Самарі – Новобогородицької фортеці / В. М. Шалобудов // Придніпров'я. Історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : Вид-во Дн. НУ, 2011. – Вип. 9. – С. 208 – 212.

И. В. Бовкун, А. Б. Супруненко, В. Н. Шалобудов

Крымско-татарские монеты с переправы через Маячку в Поорелье

Резюме

Публикуются две группы татарских биллоновых акче XVI і XVIII вв., чеканенных при Девлет Гирее I (1550 – 1577) и первом правлении Арслан Гирея II (1748 – 1756), обнаруженные на дороге у переправы через р. Маячка напротив Ливенской крепости Украинской линии в Нижнем Поорелье.

Ключевые слова: акче, Девлет Гирей I, Арслан Гирей II, дорога, переправа, Ливенское, Маячка, Орель.

Ivan Bovkun, Oleksandr Suprunenko, Volodymyr Shalobudov

Crimean Tatar Coins from Crossings Over Mayachka in Poorilya

Summary

About findings of the two groups of tatar billon akche of 16 – 18 A.D., minted at Devlet Giree I (1550 – 1577) and the first rule of Arslan Giray II (1748 – 1756). Coins was found on the road at the crossing over the river Mayachka opposite Lyvenska fortress of Ukrainian fortified line in Low Oril.

Keywords: akche, Devlet Giray I, II Arslan Giray, road, crossing, Lyvenska, Mayachka, Oril.

Рис. 1. Лівенське, с. Кримсько-татарські акче. Білон.
 1-13 – Девлет Гірей (Герая) I, 957 – 987 рр. Х. (1550 – 1577 рр.);
 14-19 – Арслан Гірей (Герая) II, 1161 – 1169 рр. Х. (1748 – 1756 рр.).